

того, що до 1862 р. парафіяльних шкіл значило ся 1360 шкіл з 31.686 кількістю учнів.

1 січня 1862 р. був виданий указ міністерству народньої осьвіти, по якому се міністерство мало заводити народні школи по селах. Висна гієрархія дуже бажала, щоб народня осьвіта зосталась за ним, і з сього часу починаєть ся відоме змагання — кому заправляти народною осьвітою, чи урядови, чи духовенству — і тягло ся до указу 1884 р., що затвердив парафіяльну школу за духовенством, але й се не знищило конкуренції парафіяльної школи з міністерською, що тягнеть ся і досі.

Починаючи з 1884 р. автор робить справозданне, що зробила парафіяльна школа за десять літ до 1894 р. Се справозданне складено по офіціальним відомостям, через се ми, памятаючи про згадану конкуренцію, маємо право не зовсім то здавати ся на його. То правда, що в губерніях — Київській, Подольській і Волинській — де по за парафіяльною школою є тільки невелике число так званих міністерських шкіл, парафіяльна школа, яка ні є, задовольняє все таки в деякій мірі потреби народньої осьвіти. Але автор в своїому справозданю дуже вже побільшує ті здобутки, які дала парафіяльна школа народній осьвіті; він вбачає в парафіяльній школі майже спасення всього українського народу. Похибкою автора є ще і те, що він обминає питання, як сам народ відносить ся до парафіяльної школи. Через се статті його з'являють ся сторонничими і мало цікавими для людей, що стоять здалека від згаданої емуляції.

С. Л.

Імеретинській К. Н. кн. Дворянство Волинської губернії (Журналъ Министерства Нар. Просвѣщенія 1893, VIII с. 342—368; 1894, IX с. 326—372).

Під таким титулом д. Імеретинський хоче представити історію справи про затвердження волинської шляхти в правах шляхотства урядом російським, або „боротьбу питмеїв з гігантом“, „боротьбу волинського шляхотства з російським володіннем“, як се називає автор. Він користавсь архивом волинського „депутатського собранія“, в якому концентрована ся та справа і на підставі їх певно міг би дати цікаву картину громадських і урядових відносин в мало ще висліджених часів після розділу Польщі. Головна вага полягає на тому, що волинський депутатський збір затвердив масу шляхотства в „дворянських“ правах на власну руку, не звертаючи ся до висшої інстанції — російської герольдії, часом на підставі фальшованих документів; для того навіть фальшували ся актові книги, і коли розпочала ся ревізія, а далі слідство в тій справі, затягано рішення сієї справи аж до р. 1866, коли всім

незатверджених в шляхетських правах повернено в міщанство і селянство. В сій справі виразно показала ся сила шляхетських верств польских і неміч російської урядової машини, але д. Імеретинський не зумів використати свого матеріялу; не кажучи вже про ту неприємну і непридатну для наукової розправи фразеологію, де читачеві надокучають взагалі про „русское дѣло“ і „польску інтригу“, автор не вмів виставити характерніші сторони питання; оповідання губить ся серед нещасливо вибраних витягів з актів і не дає ясного розуміння навіть, які були надужиття, яким чином, на яких підвалинах перепроваджували ся затвердження, які вимагання були пізнійше до сього приложені. Одначе все таки годі відмовити авторови і цікавих відомостей з актового матеріялу. Занотую комічну подробицю: урядників, що службою набували право шляхетства, „собраніє“ записувало до польских гербів, так з'являлись: Кузьменко гербу Ястржембец, Тищенко-Туников гербу Абданк і т. и.

М. Г.

Сочиненія А. А. Котляревскаго, т. IV (Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ т. L), Спб., 1895, ст. V + CL + 401 + 27 + портрет і рисунок.

Сим грубим томом закінчив ся збірник писань пок. професора київського Ол. Котляревського, довершене петербурською академією наук коштом вдови покійника. Таким чином стали загально приступними писання знаменитого філолога, розкидані в періодичних виданнях або видруковані окремо в малім числі примірників, так що стали великими рідкостями, а тим часом мають чимале значінне. З поміж заміщених писань занотуємо наприклад — кілька рецензій до української літератури і розправку про автохтонність Українців (з поводу погодинської теорії) в I томі, начерк порівняної лінгвістики в т. II, славна розправа про погребальні звичаї Славян і монографія про Славян Поморських в т. III, монографія про Славян Балтійських і проба бібліологічного огляду давного руського письменства — в IV т. Остатня праця особливо важна — бо незаступлена ніякою новішою — для студій руської мови і письменства (смерть не дала автору повести далі сю працю й дати також огляд студій над устною творчостю народа); тут дано загальний огляд історії науки, далі перегляд всеї літератури до руської мови і письменства, з докладним бібліографічним апаратом (Котляревський славивсь як знаменитий бібліограф)¹⁾; досі ся книжка була бібліографічною рідкістю,

¹⁾ Було-б добре, якби якийсь з сучасних учених взяв би ся доповнити сю книжку новою літературою — то побільшило-б її вартість.